

EERSTE HULP BIJ ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS

BROCHURE VOOR HET KLEUTERONDERWIJS

De redactie doet haar uiterste best om deze brochure zo actueel mogelijk te houden. Daarom wordt deze uitgave regelmatig geüpdatet. Aanvullingen of opmerkingen zijn altijd welkom via info@cteno.be

Auteurs: Griet Ramaut, Mie Sterckx
Herwerking 2016: Mie Sterckx, Karen Torfs
Omslagontwerp: Sophie Willems
Eindredactie: Bregtje Proost

© Centrum voor Taal en Onderwijs, Leuven, 2016

Deze brochure mag – mits bronvermelding - naar hartenlust verder verspreid worden.

Over deze brochure

Anderstalige nieuwkomers zijn kinderen die pas vanuit het buitenland naar België zijn gekomen. Dat kunnen kinderen van vluchtelingen zijn, maar ook kinderen uit een gezin dat om een andere reden in België komt wonen. Nieuwkomers kennen nog geen Nederlands als ze naar school komen. Misschien heb je als leerkracht nooit eerder anderstalige nieuwkomers in de klas gehad. Toch is de kans groot dat je op een dag te maken zal krijgen met een leerling die geen woord Nederlands begrijpt of spreekt.

In deze brochure vind je een aantal tips om de nieuwkomers te helpen zich welkom te voelen op school en om de taalvaardigheid van de kleuters te helpen ontwikkelen zodat ze zich kunnen beredderen in de klas en op school. Ook tips over onder andere contacten met ouders, materialen, nuttige publicaties en adressen vind je in deze brochure terug. De brochure is zowel gericht naar kleuterleerkrachten met één of meer nieuwkomers in de klas als naar zorgleerkrachten, zorgcoördinatoren en directies. De meeste tips gelden zowel voor kleuterleerkrachten als zorgleerkrachten. Sommige tips zijn specifiek voor de ene of de andere groep leerkrachten. Andere informatie zal dan weer vooral van belang zijn voor de zorgcoördinator of voor de directie.

De tips in deze brochure zijn niet zaligmakend. Doe wat jou in de situatie van de school, het schoolteam, de nieuwkomers en de andere kleuters het beste lijkt. Vraag raad aan collega's (eventueel van een andere school) die al langer ervaring hebben met nieuwkomers. Zij hebben misschien al een goede oplossing voor je vragen. Ook uitwisseling tussen directies kan zinvol zijn.

INHOUD

1. Organisatie op school

- 1.1. Anderstalige nieuwkomers in de kleuterschool
- 1.2. Omzendbrief
- 1.3. Praktische organisatie op school

2. Een veilige en zorgzame klasomgeving

- 2.1. Klasinrichting
- 2.2. Communicatie
- 2.3. Klasorganisatie
- 2.4. Aandachtspunten bij klassikale activiteiten

3. Werken aan taalvaardigheid

- 3.1. Wat moeten de nieuwkomers leren?
- 3.2. Hoe pak je dat aan?
 - 3.2.1. *Taal leren door taal te gebruiken*
 - 3.2.2. *Belang van observatie tijdens de eerste dagen en weken*
 - 3.2.3. *Een krachtige leeromgeving scheppen*
 - 3.2.4. *Tips voor de beginperiode*
 - 3.2.5. *Tips voor het werken met gevorderde nieuwkomers*
 - 3.2.6. *Differentiatie*
 - 3.2.7. *Ontluikende geletterdheid*
- 3.3. Extra activiteiten voor anderstalige nieuwkomers in de zorg- of onthaalklas
- 3.4. Verdere informatie en vorming

4. Omgaan met socio-emotionele problemen of gedragsproblemen

5. Contact met de ouders

6. Lesmaterialen

- 6.1. Lesmateriaal van het CTO, specifiek voor anderstalige nieuwkomers
- 6.2. Lesmateriaal van het CTO voor het kleuteronderwijs
- 6.3. Lesmaterialen voor de buitenschoolse opvang
- 6.4. Lesmaterialen van anderen

7. Andere materialen om in de les te gebruiken

8. Anderstalige nieuwkomers in het kleuteronderwijs evalueren?

9. Publicaties van het CTO over nieuwkomers

10. Publicaties van anderen over nieuwkomers

11. Sociale media

12. Nuttige adressen

1. ORGANISATIE OP SCHOOL

1.1. Anderstalige nieuwkomers in de kleuterschool

Strikt genomen wordt een kind pas vanaf 5 jaar als 'Anderstalige nieuwkomer' beschouwd. De specifieke beleidsmaatregelen die in de omzendbrief (zie 1.2) worden beschreven, o.a. de mogelijkheid tot inrichten van onthaalonderwijs, gelden dan ook enkel voor oudere kleuters. In de praktijk wordt bovendien zelden een onthaalklas ingericht op kleuterniveau, omdat de kleuterklas op zich een geschikte plaats is om jonge nieuwkomers te onthalen.

De focus van de brochure is dan ook breed, omdat er in het kleuteronderwijs ook jongere kinderen instromen die het Nederlands niet of nauwelijks beheersen. De informatie en tips met betrekking tot taalstimulering die in deze brochure worden gegeven, kunnen worden ingezet voor alle (anderstalige) kleuters, van 2,5 tot 6 jaar.

1.2. Omzendbrief (BaO/2006/03)

- **Definitie Anderstalige Nieuwkomer**

Anderstalige nieuwkomers zijn leerlingen die op de datum van hun inschrijving of op 1 september volgend op de inschrijving gelijktijdig aan al deze voorwaarden voldoen:

- 5 jaar of ouder zijn, of ten laatste op 31 december van het lopende schooljaar 5 jaar worden;
- niet het Nederlands als thuistaal of als moedertaal hebben;
- onvoldoende de onderwijstaal beheersen om met goed gevolg de lessen te kunnen volgen;
- maximaal 9 maanden ingeschreven zijn in een school met het Nederlands als onderwijstaal (de vakantiemaanden juli en augustus worden niet meegerekend)
- een nieuwkomer zijn, d.w.z. maximaal één jaar ononderbroken in België verblijven.

Uit: Omzendbrief Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers (BaO/2006/03)

- **Wanneer kan de school een onthaalklas inrichten?**

In principe hebben nieuwkomers gedurende minimum één schooljaar recht op onthaalonderwijs. Vanaf een bepaald aantal nieuwkomers (4 voor een autonome

kleuter- of lagere school, 6 voor een basisschool) kan de school aanvullende lestijden krijgen om een onthaalklas te organiseren, namelijk 1,5 lestijd per nieuwkomer, en sowieso 2 aanvullende lestijden per school die onthaalonderwijs aanbiedt. Je kan kiezen of je telt per school of per scholengemeenschap.

Om te weten of je school in aanmerking komt voor een onthaalklas en hoe je dat onthaalonderwijs moet organiseren, is het nuttig om de [Omzendbrief](#) voor onthaalonderwijs aan anderstalige nieuwkomers te bekijken. Meer informatie hierover kan je ook terugvinden in de [brochure Eerste hulp bij Anderstalige Nieuwkomers – Lager onderwijs](#).

- **Extra middelen voor nieuwkomers**

De school krijgt een werkingstoelage, meer bepaald 12,50 euro per volledige maand per nieuwkomer, in de periode waarin de school onthaalonderwijs organiseert. Deze werkingstoelage krijgt de school wel pas in juni van het schooljaar waarin de nieuwkomer zich heeft ingeschreven. Met dit geld kan de onthaalleerkracht bijvoorbeeld lesmateriaal aankopen, uitstappen doen, ingrediënten voor een kookactiviteit aankopen... Voor het vervolgjaar zijn er geen extra middelen voorzien.

- **Extra toelage in 2015-2016 voor het kleuteronderwijs**

Scholen in het gewoon basisonderwijs kunnen een extra toelage ontvangen voor de nieuwkomers jonger dan 5 jaar. Deze toelage kan je alleen gebruiken voor activiteiten in het kleuteronderwijs in het kader van initiatie in en versterking van het Nederlands. Het ontvangen van deze extra toelage heeft geen invloed op de toekenning van de aanvullende lestijden anderstalige nieuwkomers of op de toelage van 12,5 euro per volledige maand per anderstalige nieuwkomer in de periode waarin de school een onthaaljaar organiseert. Je kan de toelage gebruiken om een extra kleuterleerkracht aan te stellen.

Anderstalige nieuwkomers op kleuterleeftijd komen dus in het merendeel van de tijd terecht in de reguliere klasgroep. We geven je dan ook graag enkele tips over hoe je de praktische organisatie op school best aanpakt.

1.3. Praktische organisatie op school

- Plaats de kleuter in de gewone klas in principe op leeftijd. Overleg met de leerkracht wat hij of zij ziet zitten en zoek indien nodig naar oplossingen voor specifieke problemen. Staar je niet blind op de vaardigheden die de nieuwkomer nog niet heeft verworven (bijvoorbeeld knippen met een schaar) en die je van zijn leeftijdgenoten wel verwacht.
- Zonder de anderstalige nieuwkomers zo weinig mogelijk af van de gewone klasgroep. Je anderstalige nieuwkomers leren heel veel van de andere kleuters en de gewone klasactiviteiten.
- Als er een onthaalklas is op school, is het belangrijk om eerst en vooral te bekijken wanneer het zinvol is om de kleuter uit de klas het halen. Zo kan het in het begin van het schooljaar goed zijn om de anderstalige nieuwkomers op te vangen in een aparte onthaalklas. Op die manier is het mogelijk om de leerlingen een veilig gevoel te geven op school en om via observatie hun beginsituatie in te schatten. Vaak is het echter zinvoller om de kleuter binnen de klas extra ondersteuning te bieden. Als de klasleerkracht hiervoor openstaat, kan je als onthaalleerkracht afspreken om eens in de klas zelf samen met de nieuwkomer en een paar andere kinderen een spelletje te doen, iets te knutselen... Tijdens die activiteiten let je er dan extra op dat je taalaanbod geeft dat de kleuter nodig heeft, dat je vaak herhaalt en dat je veel gebaren of andere visuele ondersteuning geeft bij wat je zegt. Een andere mogelijkheid is dat de onthaalleerkracht de klas overneemt en de klasleerkracht aan de slag gaat met een kleiner groepje waar ook de nieuwkomer bijzit.
- Als je de anderstalige kleuter soms uit de klas haalt, volg dan deze tips:
 - Haal de nieuwkomers in het begin van het schooljaar vooral uit de klas op momenten waarop het voor hen moeilijk is om te volgen. Dat kan zijn omwille van de vereiste voorkennis of het ontbreken van visuele ondersteuning, bijvoorbeeld bij het klassikaal voorlezen van een verhaal zonder prenten of tijdens een kringgesprek.
 - Haal de nieuwkomers niet uit de klas tijdens de turnuren of als er met concrete materialen wordt gewerkt of uitstappen zijn (knutselen, op uitstap gaan naar de apotheek...). Bij dergelijke concrete activiteiten zal de kleuter immers het snelste kunnen aansluiten en ook heel wat taal kunnen oppikken, bijvoorbeeld wanneer de leerkracht of leerlingen handelingen voordoen en tegelijkertijd verwoorden wat ze doen.

- Stel het uit de klas halen in de loop van het schooljaar bij, in functie van de vorderingen die de nieuwkomers maken. Hebben de anderstalige kleuters al veel vorderingen gemaakt, dan ondersteun je ze best enkel binnen de klas.

2. EEN VEILIGE EN ZORGZAME KLASOMGEVING

Een belangrijke voorwaarde voor het werken aan taalvaardigheid in de klas is dat leerkracht en leerlingen zich veilig en goed voelen op school.

Voor anderstalige nieuwkomers is deze voorwaarde extra belangrijk. Sommige anderstalige kleuters zijn nog nooit naar school geweest, komen uit oorlogsgebied en weten niet wat van hen verwacht wordt. Bovendien spreken zowel leerkracht als kinderen een taal waar de nieuwkomers in het begin geen touw aan vast kunnen knopen. Tenslotte is het kind uit zijn vertrouwde omgeving weggerukt, wat sowieso al een hele aanpassing vraagt.

Over het algemeen geldt: zorg voor een veilig klimaat waarin kinderen zichzelf kunnen zijn, zich goed voelen en betrokken zijn, kunnen slagen en mislukken, gerespecteerd en uitgedaagd worden om grenzen te verleggen.

Volgende tips op vlak van klasinrichting, communicatie, organisatie kunnen helpen om het gevoel van veiligheid bij (anderstalige) leerlingen (en bij de leerkracht) te verhogen.

2.1. Klasinrichting

- Voorzie een visueel dag- en weekschema in het klaslokaal als dat er nog niet zou zijn. Gebruik tijdens de eerste weken het dagschema om de nieuwkomers uit te leggen wanneer mama, papa of voogd terugkomt of wanneer de kleuters worden teruggebracht naar huis of naar het opvangcentrum.
- Maak zelf eerst duidelijk wat de gewoonten zijn in de klas door dingen voor te doen of te laten voordoen (bijvoorbeeld 'Waar moet het afval?') Je kan bij de oudere kleuters ook een andere kleuter aanduiden die de nieuwkomer helpt bij het aanleren van gewoonten in de klas.
- Werk met een keuzebord met duidelijke pictogrammen, die je laat terugkomen in de hoeken of op de tafels.
- Voorzie in de klas een plek waar de nieuwkomer (of een andere leerling) zich even kan terugtrekken als hij er nood aan heeft om tot rust te komen.
- Een manier om de leerlingen te helpen om aan de klas te wennen of elkaar beter te leren kennen, is het maken van een 'muur' ('familiemuur', 'mijn thuismuur', 'leukstedenmuur'), waarbij de kleuters zelf iets meebrengen over het

onderwerp van de muur. De muur kan een onderwerp van gesprek vormen, de foto's van vertrouwde dingen en personen kunnen de kleuters veiligheid bieden.

- Bij vluchtelingen die akelige gebeurtenissen hebben meegemaakt en die zich onveilig voelen, kan het bijvoorbeeld helpen om met open deur les te geven. Zo weten ze dat ze op elk moment naar buiten kunnen.
- Hang een wereldkaart op in de klas. Tijdens een klasactiviteit kun je de foto's van alle kinderen ophangen in het juiste land.

Tips specifiek voor de onthaal- en/of zorgleerkracht:

- Probeer te zorgen voor een vast lokaal. Ook al is dat niet altijd evident; toch is het voor de kleuters belangrijk dat ze bij jou terecht kunnen op steeds dezelfde, vertrouwde en aangename plek.
- Laat de nieuwkomers meehelpen om de klas gezellig te maken. Laat hen bijvoorbeeld posters uitkiezen om aan de muren te hangen. Hang foto's of tekeningen van de anderstalige kleuters aan de muur, zodat ze zich thuis voelen in de klas.

2.2. Communicatie

- Geef kinderen het gevoel dat ze welkom zijn en zichzelf mogen zijn. Wees geduldig, en leg de lat niet te hoog in de beginperiode.
- Maak de gewoonten in de klas of op school visueel duidelijk door ze voor te doen. Kondig bijvoorbeeld samen met de klaspop het aan- en uittrekken van de jassen aan. Laat de klaspop ook zijn jas aan- en uittrekken. Verwoord elke handeling die je uitvoert om de jas van klaspop aan- of uit te trekken. (Uit: *Minimaal maximaal*, 2012: 68)
- Gebruik in de beginperiode vaak en veel afbeeldingen. Een goede website voor pictogrammen is bijvoorbeeld <http://www.sclera.be>. Met de beelden kunnen de nieuwkomers aangeven dat ze iets nodig hebben, pijn hebben, iets niet verstaan, naar het toilet moeten... Door foto's en tekeningen te gebruiken kan je ook zelf aan de kinderen vragen wat ze nodig hebben. Bouw het gebruik van afbeeldingen af voor boodschappen die de kleuters ook zonder beelden kunnen overbrengen; anders worden ze een vervangmiddel voor gesproken taal.
- Let op de lichaamstaal van je nieuwkomers. Wachten ze op een bemoedigend woord of willen ze juist liever geen expliciete aandacht waar de andere kleuters bij zitten? Zijn ze bang om aan een bepaalde activiteit deel te nemen of hebben

ze wat meer uitleg nodig? Willen ze aangeraakt worden of juist helemaal niet? Hebben ze een knuffel nodig of juist niet? Observatie is heel belangrijk, vooral de eerste dagen.

- Verbied je nieuwkomers niet om hun eigen taal te spreken. Ga er positief mee om. Laat een andere kleuter die dezelfde moedertaal spreekt eventueel een aantal dingen vertalen. Probeer indien mogelijk enkele basiswoorden uit hun taal op te pikken, zodat de nieuwkomers de boodschap krijgen dat je hun taal belangrijk vindt. Herhaal de opdracht of het vertaalde woord na de vertaling in het Nederlands, zodat de nieuwkomers dezelfde inhoud opnieuw in het Nederlands te horen krijgen. Bouw vertalingen geleidelijk aan af, zodat de nieuwkomers er niet afhankelijk van worden. Ook [Google translate](#) kan in noodgevallen een oplossing bieden. Je kan de zin die de leerling niet begrijpt in het Nederlands intikken en in een andere taal laten uitspreken op je pc, smartphone of tablet.
- Door met je klas te werken aan talensensibilisering, creëer je een positief klimaat voor de (taal van) nieuwkomer. Moedig meertalige kinderen aan liedjes en rijmpjes te delen in hun thuistaal. Ideeën en tips vind je in [Talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs](#) (2012). Leuven/Gent, Centrum voor Taal en Onderwijs en Steunpunt voor Diversiteit & Leren.
- Respecteer de eigenheid, kennis en vaardigheden van de leerlingen. Het is niet omdat de kleuters nog geen Nederlands spreken, dat ze niets kunnen of kennen. Ze kunnen misschien dingen die de andere leerlingen in de klas nog niet kunnen (bijvoorbeeld een spel). Of ze weten misschien veel over een onderwerp waar de andere leerlingen niets van weten.

2.3. Klasorganisatie

- Vooral de eerste dagen en - als de kinderen door de ouders gebracht worden - het afscheid van de ouder(s) zijn moeilijk. Om de pijn wat te verzachten, kan je tijdens de eerste dagen de ochtend beginnen met een kwartiertje vrij spel. Zoek dan iets wat de nieuwkomers boeit, zodat je hen aan het spelen krijgt.
- Wees duidelijk in afspraken en regels. Stel geen lagere eisen aan de nieuwkomers of zwak geen regels af die voor de andere kleuters gelden. Het is noodzakelijk dat de nieuwkomers goed weten wat kan/mag en niet kan/mag. Structuur en regelmaat zijn een belangrijke houvast voor hen. Ook voor de andere kleuters is het belangrijk dat door de nieuwkomers dezelfde regels

gelden. Bied bij het uitleggen van de regels voldoende visuele ondersteuning (bijvoorbeeld voordoen, gebaren...) zodat de nieuwkomers weten wat je bedoelt.

- Betrek de nieuwkomers zoveel mogelijk bij alle opdrachten (door bijvoorbeeld een prent te tonen, iets voor te doen en te laten herhalen...), zonder overdreven de aandacht op hen te vestigen. Dat is niet leuk voor henzelf of voor de andere kinderen.
- Geef de nieuwkomer een taakje waar hij verantwoordelijk voor is: bijvoorbeeld een blad uitdelen, een plant in de klas water geven, de vis in het aquarium voeren, het vuilblik halen, ... Met andere woorden: betrek de leerling bij de taken van de klas.
- Gebruik liedjes en korte versjes om de dag structuur te geven, bijvoorbeeld een liedje om in de kring te komen, een opruimliedje, ... Muziek spreekt de meeste kinderen aan, ook al verstaan ze in het begin de tekst niet. Door de veelvuldige herhaling en visuele ondersteuning via bijvoorbeeld gebaren, kunnen ze bovendien snel de taal uit het liedje oppikken.

Over veilig klasklimaat kan je volgende achtergrondliteratuur lezen:

- Buyse, E, (2009). SiBO-onderzoek over klasklimaat, relaties en leerkrachtgedrag, zie http://www.steunpuntgok.be/downloads/artikel_sibo.pdf, in Gokschrift 11.

2.4 Aandachtspunten bij klassikale activiteiten

- Zet de nieuwkomers tijdens kringgesprekken bij jou in de buurt, zodat je gemakkelijk lichamelijk contact kan maken.
- Bied visuele ondersteuning bij kringgesprekken door het tonen van afbeeldingen, voorwerpen, door iets uit te beelden of te laten uitbeelden...
- Als de nieuwkomers iets meegebracht hebben van thuis voor een kringgesprek, laat de nieuwkomer dan zeker eerst zelf aan het woord (in zijn/haar thuistaal). Daarna kan je het voorwerp zelf beschrijven en er enkele (eenvoudige) vragen over stellen, eventueel ook aan de andere kinderen. Je kan de nieuwkomers na verloop van tijd vaker vragen stellen (bijvoorbeeld over iets wat je hen op de speelplaats hebt zien doen of iets wat een mama verteld heeft), waarop ze met ja of nee kunnen antwoorden. Een volgende stap zijn vragen waarop de nieuwkomers kunnen antwoorden met één of twee woorden, bijvoorbeeld: 'Is de

nieuwe baby een broertje of een zusje?' Pas geleidelijk aan zullen de nieuwkomers kunnen antwoorden op vragen als: 'Wat heb je gisteren gedaan?'

- Een gesprek in kleine kring is vaak veel effectiever dan een (vaak té lang) kringgesprek met de hele klas. Zo kan je je het kringgesprek vervangen door een gesprekje in een kleine groep (met een vijftal kleuters), terwijl de andere kleuters zelfstandig spelen. Zorg voor een groep die heterogeen genoeg is, zodat de anderstalige nieuwkomers taal kunnen oppikken van hun taalsterkere klasgenootjes.
- Werk met een groepje nieuwkomers en/of taalzwakkere kleuters op voorhand al rond een bepaald boekje of thema dat voor de rest van de klas pas een activiteit voor de volgende dag is. Op die manier horen de nieuwkomers de nodige taal al op voorhand, waardoor het gemakkelijker wordt om de volgende dag de klassikale activiteit te kunnen volgen.

3. WERKEN AAN TAALVAARDIGHEID

3.1. Wat moeten de nieuwkomers leren?

Wanneer er anderstalige nieuwkomers in de klas komen, kan het helpen om jezelf de vraag te stellen: Wat moeten de nieuwkomers kunnen? Wat hebben ze nodig om hier op school en buiten de klas mee te draaien?

Dat zijn zaken zoals:

- Nieuwkomers moeten leren meedraaien in de samenleving die de school vormt. Ze hebben nood aan begrip van boodschappen zoals 'Alsjeblieft', 'Moet je plassen?', 'Dit briefje moet je aan je ouders geven'.
- Ze moeten vertrouwd raken met praktische instructies tijdens de les ('Trek een cirkel rond het juiste voorwerp' of 'Je moet de bal over de lijn gooien').
- Na een paar maanden moeten ze kunnen antwoorden op vragen en kunnen tonen wat ze hebben geleerd. Ze moeten ook zelf vragen kunnen stellen, vertellen wat ze weten over een lesonderwerp, ...
- Ze moeten kunnen reageren op wat kinderen zeggen en vragen op de speelplaats.
- ...

Met andere woorden: ze moeten zich de schoolse taalvaardigheid eigen maken om zich te kunnen redden als leerders en als sociaal individu. Wat kinderen met taal kunnen *doen*, is veel belangrijker dan wat ze van en over taal *weten*. Hoe sneller de nieuwkomers het Nederlands oppikken dat ze nodig hebben om op school (en daarbuiten) te functioneren, hoe beter.

3.2. Hoe pak je dat aan?

3.2.1. Taal leren door taal te gebruiken

Taalverwervingsonderzoek toont steeds duidelijker aan dat het vermogen om te communiceren niet alleen door taalkennis tot stand gebracht wordt. Taal verwerf je in de eerste plaats door taal te gebruiken en dus niet door woordenschatlijstjes te oefenen of grammaticaoefeningen te maken om er een bepaalde regel in te drillen. Net als baby's verwerven nieuwkomers het Nederlands het snelst door de taal veel te

horen en na verloop van tijd ook te gebruiken. De kunst is om de nieuwkomers er als het ware toe te verleiden om motiverende dingen te doen, waar ze het Nederlands voor nodig hebben (door naar de opdracht te luisteren, informatie te begrijpen, iets te lezen, een oplossing te noteren...), als ze de opdracht tot een goed einde willen brengen.

Een voorbeeld van zo'n motiverende opdracht kan zijn: de regels van een spel leren. Om het spel te kunnen spelen (bijvoorbeeld 'Blad steen schaar'), moeten de nieuwkomers eerst de uitleg van de leerkracht proberen te begrijpen en dan hun vermoeden over hoe het spel gaat bijstellen aan de hand van feedback van de leerkracht of reacties van medeleerlingen. Misschien moeten ze zelf ook af en toe iets zeggen om mee te kunnen doen (bv. 'blad'). Nieuwkomers leren op die manier dus taal door taal te gebruiken; ze zijn op een motiverende manier met taal bezig en maken zich de taal helemaal eigen. De taalverwerving verloopt op een natuurlijke manier.

3.2.2 Belang van observatie tijdens de eerste dagen en weken

Om nieuwkomers zo snel mogelijk interessante, motiverende taken te kunnen aanreiken, is het belangrijk om er snel achter te komen wat zij interessant en motiverend vinden.

- Probeer erachter te komen waarin de anderstalige nieuwkomers geïnteresseerd zijn. Omdat dit niet kan via taal, observeer je hen best tijdens vrij spel: waarmee spelen ze? Waarover tekenen ze? Tracht uit deze observaties zoveel mogelijk signalen op te vangen.
- Als de nieuwkomers weinig van zichzelf laten zien, kun je hen bijvoorbeeld een tekenblad aanbieden waarop een aantal mogelijkheden staan afgebeeld (poppen, vliegtuigen, dieren, knutselende kinderen...). Ga dan kijken welk deel de kleuters spontaan beginnen te kleuren. Dat kan al een hint zijn i.v.m. hun interesses.
- Geef de anderstalige kleuters een verantwoordelijkheid in bepaalde taken waarin ze goed zijn of waarvoor ze interesse tonen. Laat hen bijvoorbeeld meehelpen met het uitdelen van materiaal of met het uitsorteren van materiaal dat door elkaar is geraakt. Aanvankelijk kunnen dat vooral niet-talige taken zijn; gaandeweg kunnen daar meer talige taken bijkomen.

3.2.3. Een krachtige leeromgeving scheppen

Motiverende taken alleen zijn natuurlijk niet genoeg. Belangrijk is dat je een omgeving schept voor de kleuters die zoveel mogelijk stimuleert om te leren en om zich de schoolse taalvaardigheid eigen te maken.

Een 'positief, veilig en rijk leerklimaat', 'betekenisvolle taken' en 'ondersteuning door interactie' hebben samen een sterke impact op de kracht van een (taal)leeromgeving voor elke individuele leerling (Verhelst, 2006).

Dat stellen we visueel voor aan de hand van deze drie cirkels:

- **Een positief, veilig en rijk leerklimaat**

Eerder gingen we al in op het belang van een veilige omgeving voor de anderstalige nieuwkomer. Binnen een positief en veilig leerklimaat voelen kinderen zich goed, 'als visjes in het water'. Ze voelen zich gewaardeerd, gerespecteerd en competent. Pas wanneer er sprake is van deze hoge mate van welbevinden, staan kinderen open voor impulsen uit de omgeving en zullen ze gaan exploreren. Een veilig en positief leerklimaat is dus heel belangrijk om tot taalontwikkeling te komen. Zeker voor kansarme en anderstalige kinderen is deze affectieve factor van belang. Er bestaat namelijk dikwijls een grote kloof tussen de school- en thuiscultuur. Onder andere een positieve houding t.a.v. de thuistaal van kinderen (Arabisch, Turks, Spaans etc.) zorgt ervoor dat kinderen zich meer gewaardeerd en aanvaard voelen.

Eens kinderen zich thuis kunnen voelen, zullen ze de omgeving gaan verkennen. Die moet dus zeker 'rijk' genoeg zijn, m.a. w. veel taal meegeven en uitlokken, zodat kinderen het Nederlands snel oppikken.

In een positief en veilig leerklimaat kunnen en mogen de kleuters initiatieven nemen en dingen uitproberen, zowel in handelingen als in communicatie. Bijvoorbeeld op eigen initiatief met de blokken een toren bouwen, aan de juf of meester hun ervaringen komen vertellen... (Uit: *Bonte boel*, 2004: 11). Belangrijk daarbij is dat je interesse toont voor wat je nieuwkomers zeggen en doen. Als je hierop inpikt, meedoet en doorvraagt is dat bovendien erg rijk voor hun

(taal)leerproces, omdat het rechtstreeks aansluit bij hun beleavingswereld en hen motiveert.

- **Betekenisvolle taken**

Betekenisvolle taken zijn interessant, uitdagend en zinvol voor de kinderen. Ze sluiten aan bij hun interesses en leefwereld en dagen hen uit om betrokken en gemotiveerd in actie te gaan. Kinderen leren heel veel over taal terwijl ze concrete acties uitvoeren en concrete ervaringen opdoen. Zeker wanneer er ook over die acties gepraat wordt pikken kinderen heel veel taal op.

- **Ondersteuning door interactie**

Je moedigt kinderen aan, denkt hardop, verwoordt handelingen van de kinderen en jezelf, gaat in gesprek, geeft nieuwe impulsen en ideeën, biedt hulp bij drempels... Op die manier ondersteun je de kinderen door interactie. Wanneer je in interactie kan treden met anderen levert leren veel meer op. Zorg daarom voor taken die interactie uitlokken. Zo kunnen de kinderen leren in interactie met jou én met andere kinderen.

Taal leren door taal te gebruiken binnen een krachtige leeromgeving heeft voor alle leerlingen een positief effect. Voor anderstalige nieuwkomers, die best zo snel mogelijk de schoolse taalvaardigheid verwerven om aan te kunnen sluiten bij het dagelijkse klas- en schoolleven, is dit de meest efficiënte manier om taal te leren. Ook de leerkracht heeft er voordeel bij, omdat differentiatie op die manier minder nodig is. Iedereen kan op zijn niveau werken, de anderstalige kleuter leert ook van de andere kleuters... De kleuters zijn bovendien gemotiveerder en ze blijven ook onthouden wat ze geleerd hebben, omdat ze zelf dingen uitprobeerde hebben en actief bij het leerproces werden betrokken.

Twijfel je of je taak geschikt is om in te zetten bij anderstalige nieuwkomers? Een handig hulpmiddel bij het voorbereiden van de activiteit die je gaat doen, is de [Takenwijzer Anderstalige nieuwkomers](#).

Omdat nieuwkomers aanvankelijk helemaal geen Nederlands kennen, zal een krachtige leeromgeving alleen niet volstaan. Daarom is er soms nood aan een aparte

aanpak, die evolueert naargelang de Nederlandse taalvaardigheid van de nieuwkomers toeneemt.

3.2.4. *Tips voor de beginperiode*

- Nieuwkomers moeten eerst wennen aan onze taal. Dat vraagt heel wat tijd. Je kan de nieuwkomers helpen door het gebruik van liedjes, vingerversjes, rijmpjes... maar ook door tegen de nieuwkomers te praten en datgene wat je zegt visueel voor te stellen met gebaren, iets voor te doen, of afbeeldingen te gebruiken (bv. via [Google Afbeeldingen](#)). Geleidelijk aan zullen je anderstalige kleuters zo Nederlands leren begrijpen. Als ze de talige boodschappen in de klas begrijpen, zijn ze al een hele stap verder.
- Elk kind dat een nieuwe taal leert, maakt een zogenaamde 'stille periode' door. Bij sommige kinderen duurt het maanden vooraleer ze tot spreken overgaan. Bij anderen gaat het vanzelf. Respecteer dat en probeer spreken nooit te forceren.
- Ga vooral aan de slag met concrete materialen, levensechte situaties en opdrachten. Maak uitstappen met de klas of breng voorwerpen binnen in de klas, zodat de nieuwkomers taal aan het visuele kunnen koppelen. Zet de nieuwkomers actief aan het werk met doe-opdrachten en verwoord de handelingen terwijl je ze zelf voordoet.
- Bewegingsactiviteiten bieden een uitstekende kans om de kleuters op een natuurlijke manier vertrouwd te maken met organisatorische instructies ('*Straks ben jij aan de beurt*') en enkele elementaire schoolse begrippen en uitdrukkingen ('*links*', '*rechts*', '*eerst*', '*naar omhoog*', '*Wachten!*', '*recht*', '*blauw*', '*langs de lijn*', ...). Anderstalige kleuters kunnen in deze context een duidelijk verband leggen tussen wat er te zien is en wat gezegd wordt; waardoor ze taal snel oppikken.
- Stel in het begin niet te veel vragen waarop je een gesproken antwoord verwacht. Vraag de nieuwkomers om een non-verbale reactie: iets aanwijzen, iets gaan halen, iets nadoen, ... Zo kan je nagaan wat je anderstalige kleuters al begrijpen en kan je hen betrekken bij de activiteit.
- Haal de nieuwkomers over de drempel om te spreken door eerst ja/nee-vragen te stellen en gesloten vragen zoals 'Wil je de rode of de groene stift?'. Ook door versjes of liedjes aan te leren, kan de nieuwkomer eventueel overgehaald worden om zijn eerste woordje(s) Nederlands te spreken.
- Alle kinderen moeten zich kunnen uiten, ook nieuwkomers. Omdat zij dat vaak nog niet kunnen in het Nederlands, zal het nodig zijn andere

expressiemogelijkheden voor die kleuters te voorzien (tekenen, beweging, boetsen in klei, speeldeeg, ...). Ook 'De doos vol gevoelens' van het *Expertisecentrum voor ervaringsgericht onderwijs* of prentenboeken over gevoelens kunnen een hulp zijn voor kleuters om te laten merken in welke gevoelens ze zich herkennen en om die gevoelens te leren verwoorden.

- Het feit dat de nieuwkomers aanvankelijk geen taal kunnen gebruiken om hun eigen grenzen aan te geven of andere kinderen niet begrijpen wanneer die op een talige manier een grens aangeven, heeft soms als gevolg dat er snel conflicten ontstaan met andere kleuters. Spreek met de klas een gebaar af of een kort woord (bijvoorbeeld 'Stop!') waarmee de kleuters kunnen aangeven dat er over een bepaalde grens gegaan wordt.
- Praat met de andere kinderen over het feit dat de kleuters geen Nederlands begrijpen: spelregels of afspraken respecteren ze daarom soms niet zonder het te weten. Zo ontstaat er in ieder geval iets meer begrip en verdraagzaamheid vanwege de kleuters. Maak de situatie concreet door kleuters te confronteren met een taal die ze zelf niet begrijpen (bijvoorbeeld door een prentenboek in het Frans of Engels voor te lezen, door een spel uit te leggen in een andere taal...)

3.2.5. Tips voor het werken met gevorderde nieuwkomers

- Sommige nieuwkomers kunnen het praten voor een grote groep als bedreigend ervaren (net zoals 'stille' kinderen). Verwacht dus niet meteen dat ze zich daar goed bij zullen voelen.
- Schep een context waarin nieuwkomers gemotiveerd zijn om iets te zeggen. Welke zijn de onderwerpen die hen persoonlijk interesseren; waar kunnen ze hun eigen ervaringen inbrengen?
- Concentreer je op de boodschap die de nieuwkomer wil overbrengen en stel ondersteunende vragen ('Is het dat wat je wil zeggen?'). Bied in je vragen de correcte vormen en rijk taalaanbod aan.
- Let erop dat je bij je ondersteuning inhoudelijk reageert op wat een kleuter zegt. Zo kan je de juiste vormelijke verwoording meegeven zonder de spreekdurf van de kleuters af te remmen. Corrigeer taalfouten dus niet expliciet, maar herhaal het enkel op de juiste manier. Bijvoorbeeld: *Kleuter*: 'Ik heb dat gisteren aan mijn zus gegeven!' - *Leerkracht*: 'Heb jij je snoepje aan je zus gegeven? Fijn! Was ze er blij mee?')

- Toon interesse wanneer je nieuwkomers willen antwoorden. Reageer positief, toon dat je het op prijs stelt dat de nieuwkomers het woord willen nemen.
- Bouw voort op de uitingen van de nieuwkomers met bijkomende vragen of commentaren. Zet het gesprek voort.
- Wees geduldig. Bouw voldoende wachttijden in, geef leerlingen de tijd om te zoeken naar hun woorden of naar nieuwe gesprekswendingen. Neem niet altijd het initiatief om het onderwerp of de wending van het gesprek te bepalen.
- Bewaak de spreekbeurten van nieuwkomers. Zorg ervoor dat andere kleuters niet tussenkomen als een nieuwkomer iets wil zeggen.
- Stel gevorderde nieuwkomers open vragen. Zo stimuleer je hen om langere antwoorden te geven. Als de open vraag toch te moeilijk blijkt, kan je ze indien nodig herformuleren in een gesloten vraag.

3.2.6. Differentiatie

Zelfs al schep je een krachtige leeromgeving in je les, het zal vaak toch nodig zijn om in de gewone klas te differentiëren als je de nieuwkomers wil betrekken. De taalvaardigheid en ook de betrokkenheid van de nieuwkomers kan je verhogen door te differentiëren op vlak van:

a. de inhoud van de activiteit

- Hou er rekening mee dat anderstalige nieuwkomers een andere voorkennis of kennis van de wereld hebben. Deze kennis is ook waardevol, maar verschilt van de onze. Veel van de kennis die voor ons vanzelfsprekend is, is dat voor nieuwkomers helemaal niet. Hou daarom de nodige uitleg achter de hand, voorzie indien mogelijk afbeeldingen of andere concrete informatie bij nieuwe begrippen en check in een klasgesprek hoe het met de voorkennis van de nieuwkomers gesteld is.
- Ondersteun opdrachten met concrete voorbeelden, gebaren, meer uitleg, herhaling van dezelfde informatie, ...
- Let erop dat visuele ondersteuning geen vervangmiddel wordt voor taal. Probeer aan te voelen wat de nieuwkomers al wel begrijpen. Onderschat ze niet, maar daag ze uit.

b. de vereiste vaardigheden

- Je kan een opdracht waar kleuters normaal gezien moeten bij spreken makkelijker maken door ervoor te zorgen dat nieuwkomers enkel moeten luisteren of kunnen reageren door iets aan te wijzen. Open vragen kan je gemakkelijker maken door twee mogelijke antwoorden te geven waaruit de nieuwkomer moet kiezen, zodat de leerlingen enkel de mogelijke antwoorden moeten begrijpen en het juiste antwoord moeten nazeggen. Kort samengevat: bekijk hoe je de moeilijkheidsgraad van de activiteit kan aanpassen aan het niveau van je kleuters.

c. klasorganisatie

- Kleuters per twee laten werken of in groep vraagt misschien meer afspraken en geduld, maar ze leren hierbij ook veel van elkaar. Ondersteun waar nodig wanneer kleuters samen aan het werk zijn, maar wees niet té hulpvaardig.
- Een extra leerkracht inschakelen in de klas (bv. een zorgleerkracht) schept extra mogelijkheden.
- Als je merkt dat anderstalige kleuters in het begin helemaal niet kunnen volgen tijdens klassikale activiteiten, geef deze kleuters dan even iets anders te doen. Leg aan de andere kinderen uit waarom de nieuwkomer niet meedoet aan een bepaalde activiteit.

3.2.7. Ontluikende geletterdheid

Ook ontluikende geletterdheid moet een plaats krijgen in het onderwijs aan anderstalige nieuwkomers.

- Wek bij de nieuwkomers interesse op voor boeken en laat hen kennismaken met de functies van het schrift (bijvoorbeeld door de tekst aan te wijzen die jij voorleest, een brief mee te geven voor de ouders, ...).
- Voorzie een boekenhoek of letterhoek waar kleuters naar believen met geschreven taal en schrijven kunnen experimenteren. Laat ook ruimte voor schrijven in hun eigen taal.
- Neem je leerlingen mee naar de bib en laat hen daar zelf leuke boeken zoeken. (Sommige informatieve boeken bijvoorbeeld zijn erg aantrekkelijk door de foto's)
- Gebruik de activiteiten van [G-start](#) als inspiratiebron voor activiteiten rond ontluikende geletterdheid bij nieuwkomers.
- Bij digitale prentenboeken krijg je een geanimeerde versie van een verhaal van een prentenboek. Deze verhalen hebben als voordeel dat de nieuwkomers de

verhalen met prenten zo vaak kunnen beluisteren als ze willen, en dat op hun eigen tempo. Er zijn verschillende uitgevers van ‘bewegende boeken’:

- *Fundels* ontwikkelde een app (te koop op <http://www.fundels.com>) die verschillende Nederlandse en Vlaamse boeken tot leven brengt. De verhalen kan je beluisteren in een Vlaamse, Nederlandse, Franse of Turkse versie. Bij elke Fundel zijn er spelletjes voorzien. Noot hierbij: sommige van de spelletjes zijn wel leuk, maar vereisen geen taal en zullen de taal van de leerlingen niet stimuleren.
- *Bereslim* is dan weer een Nederlandse organisatie die 60 bewegende boeken uitwerkte.
- De verhalen van Kikker van Max Velthuys zijn ook heel mooi geanimeerd en in de handel verkrijgbaar.
- Op YouTube vind je ook verschillende filmpjes van ingelezen of verfilmde prentenboeken, bijvoorbeeld op het kanaal van ‘*Entoentoe*’.
- Voor meer info over beginnende geletterdheid: www.anderstaligenieuwkomers.be.

3.3 Extra activiteiten voor anderstalige nieuwkomers in de zorg- of onthaalklas

- Baseer je op bovenstaande principes om de extra lestijden voor anderstalige nieuwkomers in te vullen. Voorzie activiteiten die in wezen niet verschillen van de activiteiten in de gewone kleuterklas. Zorg veeleer voor een nóg intensiever bad aan wereldverkennde, motiverende activiteiten waardoor de anderstalige nieuwkomers nieuwe ervaringen en taal opdoen (bijvoorbeeld werken met concrete materialen, werken met prentenboeken, ...). Hou het zo afwisselend en motiverend mogelijk. Geef de anderstalige nieuwkomers de kans om te experimenteren met materialen waar zij nog maar weinig mee gewerkt hebben (en die de andere kinderen al in de jongste kleuterklas hebben leren kennen zoals klei, eenvoudige puzzels, verf, lijm, ...).
- Vraag de kleuterleid(st)er met welke activiteiten of welk thema ze bezig is. In de specifieke activiteiten voor de anderstalige nieuwkomers kunnen die activiteiten voorbereid of nadien uitgebreid worden. Vertel een prentenboek dat in de gewone kleuterklas zal worden verteld al eens vooraf aan de anderstalige nieuwkomers (zeker als het verhaal op talig vlak wat moeilijker is); vertel verhalen of prentenboeken die de anderstalige nieuwkomers leuk vonden opnieuw; laat de anderstalige nieuwkomers met de materialen

experimenteren waarrond de klas een activiteit gaat opzetten; laat de anderstalige nieuwkomers een eigen persoonlijke bijdrage aan de klasactiviteit uitwerken (bijvoorbeeld een eigen knutselwerkje voor een klasproject, een tekening over het centrale thema, ...).

- Maak gebruik van reeds bestaande materialen (zie verder) om inspiratie op te doen voor extra activiteiten

3.4 Verdere informatie en vorming

Meer informatie over de principes van het taalvaardigheidsonderwijs vind je in de inleiding van onze materialen en in artikels (zie verder). In de vormingen van het Centrum voor Taal en Onderwijs gaan we dieper in op taalvaardigheidsonderwijs. Op onze [website](#) vind je de vormingen die we voor onthaalleerkrachten of klasleerkrachten organiseren.

- **CTOpen**

Omdat we merken dat er een grote nood is aan antwoorden en tips rond nieuwkomers organiseren we op het CTO een aantal momenten waarbij wij onze deur (letterlijk) open zetten voor talige vragen bij het onthaal van vluchtelingen. Je kan dan bij ons langskomen en krijgt gratis persoonlijk advies. Graag vooraf aanmelden via mail of Facebook. Meer info en de concrete data vind je op onze [website](#) en op onze [Facebookpagina](#).

4. OMGAAN MET SOCIO-EMOTIELE PROBLEMEN OF GEDRAGS-PROBLEMEN

- Benader de nieuwkomers zoals alle kinderen. In sommige gevallen hebben deze kleuters wel abnormale gebeurtenissen meegemaakt, die ze moeten proberen te verwerken.
- Vertrek van een positieve basishouding tegenover alle kleuters en dus ook tegenover nieuwkomers: stimuleer de sterke kanten van de nieuwkomers, bemoedig hen in wat zij goed doen of graag doen of probeer dat vooral te versterken. Laat hen ervaren dat ze veel dingen wel kunnen waarvoor ze niet meteen Nederlands nodig hebben.
- Bied, nog meer dan aan andere kleuters, duidelijkheid en structuur. Maak samen met de kleuters afspraken en treed consequent op wanneer deze wel of niet gerespecteerd worden. Moedig kleuters aan die zich wel aan de afspraken houden en laat duidelijk merken aan kleuters die zich er niet aan houden dat je hun gedrag niet goedkeurt.
- Aanvaard de zwakke kanten van de nieuwkomers (zoals bij de andere kleuters), maar wakker ze niet verder aan door ze te benadrukken.
- Behoed je voor medelijden: daar hebben de nieuwkomers niets aan, want het geeft hen het gevoel hulpeloos te zijn, terwijl dat niet zo is. Vermijd ook extreme betrokkenheid! Je bent als leerkracht niet verantwoordelijk voor alles. Vergewis je (bijvoorbeeld bij CLB's) van de bestaande instanties en gespecialiseerde mensen naar wie je je leerlingen kunt doorverwijzen als jouw inspanningen geen resultaten opleveren. Overleg ook met collega's als je met een bepaald soort gedrag geen raad weet. Misschien kunnen zij jou ideeën geven.
- Sommige kleuters voelen zich gesterkt wanneer in de klas onderwerpen worden besproken die gaan over situaties die vergelijkbaar zijn met wat ze zelf hebben meegemaakt. Het voordeel kan zijn dat nieuwkomers zich daarin herkennen en daardoor de gebeurtenissen gemakkelijker kunnen verwerken. Ze voelen zich dan minder alleen, omdat ze niet de enige zijn die zoiets meegemaakt hebben. Ze mogen er verdriet en boosheid rond voelen en tonen. Maar er zijn ook kleuters voor wie zo'n directe confrontatie nadelig is. Zij kunnen zich anders gaan voelen dan de andere kleuters. Herinneringen aan pijnlijke momenten en gebeurtenissen kunnen de kleuters van hun stuk brengen omdat ze nog niet klaar zijn om ze te verwerken. In dat geval zullen zij zich bedreigd voelen en zich afsluiten. Zoiets

moet je natuurlijk voorkomen. Forceer dus niets en let op de signalen die de kleuters zelf geven. Teken en vertel ze over dingen die ze hebben meegemaakt? Hoe gaan ze er zelf mee om?

- Roep de hulp in van collega's als situaties uit de hand lopen of emotionele uitbarstingen dreigen te veranderen in een crisissituatie.
- Zorg zoveel mogelijk voor je eigen welbevinden. Anders loop je het risico op korte tijd uitgeblust te geraken. Dat is voor jezelf niet goed en ook niet voor de leerlingen. Zoek collega's om stoom bij af te laten.
- Voor meer info, zie:
http://www.anderstaligenieuwkomers.be/themas/socio_emotionele_opvang
<http://www.pharos.nl>
- Neem eventueel achtergrondliteratuur door, zoals
 - [*Handreiking vluchtelingenkinderen op school*](#), Utrecht, Stichting Pharos (↴ gratis download)
 - Plysier, S. (2003). [*Kinderen met een tweede huid*](#). Onthaal van kinderen op de vlucht. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
 - Laevers F., Aerden, I. & T. Vanhoutte (2003). [*Als het sociaal-emotioneel moeilijk gaat...*](#), Leuven, CEGO.
 - Macksoud, M. (1995) [*Kinderen met oorlogservaringen*](#). 's-Hertogenbosch, KPC. (↴ gratis download)
 - Van Asperen, E. & J; Baan (1998). [*F.C. De wereld, Vluchtelingenkinderen in het basisonderwijs*](#). Utrecht, Stichting Pharos (↴ gratis download)
 - VLOR - Vlaamse Onderwijsraad (2000). [*Vluchtelingen in de klas*](#). *Vademecum Socio-emotionele opvang van vluchtelingenkinderen*. Garant

5. CONTACT MET DE OUDERS

Het eerste contact met de ouders is van groot belang. Het is het moment om heel wat belangrijke informatie uit te wisselen. Het gebeurt best zo vroeg mogelijk, tijdens de inschrijving van de kleuter, en individueel. Een paar tips:

- Geef ouders het gevoel dat ze welkom zijn.
- De aanwezigheid van een tolk (Babel: Vlaamse centrale tolkdienst, stedelijke integratiedienst, leerlingen van een tolkschool) of een contactpersoon die de taal spreekt, zal beide partijen op hun gemak stellen; een vlotte communicatie is immers essentieel.
- Vraag de ouders wie je kan contacteren als er iets is (bijvoorbeeld iemand van het asielcentrum, een buur of een kennis).
- Probeer te achterhalen welke scholing het kind al gehad heeft.
- Geef de ouders informatie over belangrijke gewoonten op school (bijvoorbeeld de schooluren, het feit dat er op woensdagnamiddag en zaterdag geen les is, dat de leerlingen op bepaalde dagen zwemmen of sporten en daarvoor hun uitrusting moeten meebrengen (als er geen tolk is, kan je dit aan de hand van pictogrammen uitleggen).
- Deel aan de ouders mee op welke dagen er verlof of vakantie is.
- Komen de kinderen uit een opvangcentrum, dan heb je misschien niet veel contact met de ouders. Een bezoek aan het opvangcentrum kan ervoor zorgen dat je toch ook kan kennismaken met de ouders en de leefsituatie van de kinderen.

Ook later tijdens het schooljaar blijft het contact met de ouders belangrijk:

- Ga op huisbezoek of naar het asielcentrum als de drempel naar de school voor hen te groot is of als de ouders niet op je school geraken. Ouders voelen zich meestal bevestigd in hun waarde door een dergelijk bezoek.
- Bij problemen is het belangrijk dat je in de communicatie met ouders jouw bezorgdheid om de ontwikkeling van de leerling als uitgangspunt neemt. Vraag de ouders of ze dezelfde evoluties/problemen herkennen in hun gezin.
- Stel niet uit om met de ouders of een voogd te gaan spreken tot wanneer je merkt dat de kleuter socio-emotionele problemen of gedragsproblemen heeft in de klas.

- Geef indien mogelijk ook de anderstalige ouders verantwoordelijkheid binnen het schoolgebeuren door hen te betrekken bij de organisatie van schoolfeesten en andere activiteiten.
- Stimuleer de informele contacten tussen ouders en school en ouders onderling door bv. maandelijks of wekelijks een 'oudercafé' op school te houden waar alle ouders terecht kunnen voor een babbel, vragen, suggesties.

6. LESMATERIALEN

Het CTO heeft heel wat materialenpakketten ontwikkeld, waarmee je met nieuwkomers in de kleuterklas aan de slag kan gaan met het oog op taalstimulering en opbouw van taalvaardigheid.

6.1. Lesmateriaal van het CTO, specifiek voor anderstalige nieuwkomers

De pakketten *Joker* (voor de reguliere klas) en *Goochelen met woorden* (voor de onthaalklas), zijn bedoeld voor de hele basisschool. Een aantal van de activiteiten zijn ook bruikbaar voor anderstalige kleuters. Hieronder vind je een korte beschrijving van de materialen. Op de CTO-website vind je op de betreffende webpagina telkens het overzicht van de activiteiten die ook geschikt zijn voor 5-jarige kleuters:

- [Bekijk de webpagina van Goochelen 1:](http://www.cteno.be/?idWp=268&id_materiaal=398)
http://www.cteno.be/?idWp=268&id_materiaal=398
- [Bekijk de webpagina van Goochelen 2:](http://www.cteno.be/?idWp=266&id_materiaal=78)
http://www.cteno.be/?idWp=266&id_materiaal=78
- [Bekijk de webpagina van Goochelen 3:](http://www.cteno.be/?idWp=266&id_materiaal=79)
http://www.cteno.be/?idWp=266&id_materiaal=79
- [Bekijk de webpagina van Joker:](http://www.cteno.be/?idWp=267&id_materiaal=407)
http://www.cteno.be/?idWp=267&id_materiaal=407

- **Joker**. Eerste opvang in de reguliere klas van het basisonderwijs.
Joker is een bronnenboek met 150 activiteiten die tonen hoe een AN die Nederlands-onkundig is, toch van in het begin in de gewone klas kan worden opgevangen en er Nederlands kan leren. De hele klas werkt in principe aan dezelfde taak. De gewone leerlingen werken daarbij behalve aan talige doelstellingen ook aan inhoudelijke doelstellingen, terwijl voor de anderstalige nieuwkomers vooral talige doelstellingen vooropstaan. Het materiaal is ook geschikt voor analfabete leerlingen.
Dit materiaal kan je gratis en volledig downloaden op onze website (↓ gratis download).
- **Goochelen met woorden**. Eerste en verdere opvang in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers in het basisonderwijs.

De reeks *Goochelen met woorden* bestaat uit drie bronnenboeken met activiteiten voor de opvang van anderstalige nieuwkomers van 5 tot 12 jaar in de onthaalklas. De opbouw is gradueel: aanvankelijk ligt de focus op luistervaardigheid, heel concreet taalgebruik dat aansluit bij het hier en nu en veel visuele ondersteuning. Gaandeweg worden de nieuwkomers ook gestimuleerd om zelf te spreken, eerst door korte antwoorden op gesloten vragen, later ook door open vragen en opdrachten.

[Goochelen met woorden 1](#) kan je gratis en volledig downloaden op onze website. (↓ gratis download).

[Goochelen met woorden 2](#) en [Goochelen met woorden 3](#) kan je via de website bestellen.

6.2. Lesmateriaal van het CTO voor het kleuteronderwijs

Onderstaande materialen zijn geschikt voor taalstimulering bij alle (anderstalige) kleuters van 2,5 tot 6 jaar, en dus ook voor nieuwkomers.

- [G-start](#) Geletterdheid stimuleren bij jonge kinderen.
G-start wil de geletterdheid bij jonge kinderen (2,5 tot 7 jaar) stimuleren. Het is een boek vol achtergrondinformatie en concreet uitgewerkte activiteiten. Met deze activiteiten kan je op een speelse en functionele manier aan de slag gaan in je klas. Ook begeleiders en directies vinden in dit boek heel wat info en instrumenten om een geletterdheidsbeleid op school te voeren. Te bestellen bij het CTO (via de website): <http://www.cteno.be/gstart>
- [Zip op avontuur.](#)
 Dit boek bestaat uit een combinatie van tekeningen en foto's. De foto's zorgen voor herkenbaarheid terwijl de tekeningen de fantasie van de lezers prikkelen. In de *ZIP*-boeken staat relatief weinig tekst. Op deze manier krijgen de voorlezer en het kind de ruimte om het verhaal aan te vullen, te verfijnen en te verdiepen. Op elke foto is er wel iets te zien dat interactie uitlokt: Zip die in een glas water klettert, Zip die in zijn danspartner verstrengeld raakt of Zip die weggetoverd wordt door een echte tovenaarschoed. Achterin het boek *Zip op avontuur* staan

ook voorleestips die de voorlezer kunnen inspireren om met het kind in interactie te gaan.

Bij het boek zijn er een aantal lesactiviteiten beschikbaar (↓ gratis download):

<http://www.cteno.be/zip>

- **Peuterprikkels** Activiteiten om taal te stimuleren vanaf de peuterleeftijd. *Peuterprikkel*s is een bundel met taalstimuleringsactiviteiten voor peuters/de allerjongste kleuters. Omdat de peutertijd cruciaal is voor de taalontwikkeling, moeten we alle kansen ten volle benutten om al op deze jonge leeftijd aan taalstimulering te doen. De activiteiten van Peuterprikkel maken het mogelijk om een ruim en kwaliteitsvol taalaanbod te doen, dat peuters leren begrijpen en dat ook bij hen taal ontlokt, zonder dat op deze jonge leeftijd te forceren. Te bestellen bij het CTO (via de website): http://cteno.be/?idMenu=116&id_materiaal=70

- **Bonte Boel!** Taalvaardigheidsstimulering voor de jongste kleuters via muzische vorming.
Bonte Boel! is een bonte verzameling ideeën om er in een kleurrijk gezelschap van jonge anderstalige en/of Nederlandstalige kleuters (2,5 tot 3,5 à 4 jaar) een bont geheel van te maken. De ideeën passen immers grotendeels binnen een van de drie muzische invalshoeken beweging, muziek en beeld.
 Wie de meer dan 300 pagina's van dit bronnenboek doorbladert, komt alle soorten activiteiten tegen: van poppenspel tot exploratie, van liedje tot spel in de verrijkte poppenhoek, van experimenteren met verf en zand tot bewegingsexpressie.
 Je kan dit materiaal gratis en volledig downloaden vanop onze website (↓ gratis download): http://www.cteno.be/index.php?idMenu=116&id_materiaal=74

- **Tatertaal** Taalstimulering bij baby's en peuters
Tatertaal is een pakket met spelprikkel of activiteiten, ontwikkeld voor het ondersteunen van begeleiders in kinderopvanginitiatieven die aan taalstimulering willen werken. Het pakket bestaat uit twee delen:
 - 5 spelprikkel voor baby's (vooral gericht op het zintuigelijke)
 - 18 spelprikkel of activiteiten voor peuters (bestaat uit zes thema's met telkens drie sets van activiteiten)

De spelprikkels of activiteiten vormen de inleiding tot een boek.

De activiteiten bestaan uit: een liedje, versje of rijmpje; een verdere uitbreiding op de activiteit waarbij je gebruik maakt van dezelfde taal; een Tatertip (een taal- of diversiteitstip).

Zeker de activiteiten voor peuters kunnen bij jonge kinderen en anderstalige nieuwkomers makkelijk gebruikt worden. Te bestellen bij de Provincie Vlaams-Brabant: <http://www.vlaamsbrabant.be/welzijn-gezondheid/gezinnen-met-kinderen/opvoedingsondersteuning/publicatie-tatertaal-pakket.jsp>

Meer info:

<http://www.vlaamsbrabant.be/vrije-tijd-cultuur/cultuur/bibliotheken/info-voor-bibliotheken/publiekswerking/tatertaal/index.jsp>

- **Taal-materiaal.** Talig omgaan met materialen in de kleuterklas
Taal-materiaal Bevat 60 activiteiten rond het verkennen van en werken met allerlei materialen zoals water, zand en spiegels. De kleuters voeren actief allerlei gewone kleuteractiviteiten uit wat leidt tot een grotere taalvaardigheid. Dit materiaal kan je gratis en volledig downloaden vanop onze website (↓ gratis download): http://www.cteno.be/index.php?idMenu=116&id_materiaal=409
- **Taal-verhaal.** Prentenboeken, Verhalen en drama in de kleuterklas
Taal-Verhaal bevat activiteiten rond prentenboeken, verhalen en drama. Naast volledig uitgewerkte activiteiten bevat dit bronnenboek tal van suggesties voor activiteiten bij prentenboeken en verhalen. Dit materiaal kan je het gratis en volledig downloaden vanop onze website (↓ gratis download): http://www.cteno.be/index.php?idMenu=116&id_materiaal=410
- **Circus Kiekeboe.**
Circus Kiekeboe is een pakket rond prentenboeken voor kinderen van 2 tot 5 jaar in het Nederlands, Turks en Arabisch. Oorspronkelijk hing het samen met uitzendingen op de televisie. Er zit een pakket bij voor leerkrachten én voor ouders. Je kan een deel van dit pakket downloaden vanop onze website (↓ gratis download): http://www.cteno.be/index.php?idMenu=116&id_materiaal=626

6.3 Lesmaterialen voor de buitenschoolse opvang

- **Zomerprikkels** Taalstimulerende activiteiten voor zomerscholen Nederlands voor anderstalige nieuwkomers en taalzwakke kinderen en jongeren.

In *Zomerprikkels* staan 10 losstaande activiteiten van diverse aard, zoals kennismakingsactiviteiten, knutselactiviteiten, een groepsspel, drama-activiteiten, werken met een prentboek en uitstappen. Dit materiaal is in eerste instantie bestemd voor kinderen van zomerscholen van 5 tot 14 jaar. Per activiteit staat aangegeven voor welke leeftijd de activiteit geschikt is. De meeste activiteiten kunnen mits de nodige ondersteuning en differentiatie een uitdaging vormen zowel voor kinderen die nog maar over een zeer minieme taalvaardigheid Nederlands beschikken als door anderstalige nieuwkomers die al enkele maanden school hebben gelopen in het Nederlands. Ook voor Nederlandstalige kinderen is dit leuk materiaal.

Je kan dit materiaal gratis en volledig downloaden vanop onze website . (↓ gratis download): http://www.cteno.be/?idWp=268&id_materiaal=402

- **Trek je talige schoenen aan!** Taalstimulering in de vrije tijd

Trek je talige schoenen aan! is bedoeld om de coördinatoren en animatoren van de vrijetijdsinitiatieven uit het Brusselse te ondersteunen bij het optimaliseren van hun kinderwerking in functie van taalstimulering. Het is geen toverboek, wel een aanzet om bewuster te worden van de talige (interactie)mogelijkheden binnen kinderwerkingen en die geleidelijk aan spontaan toe te passen met behulp van de informatie, tips en voorbeeldactiviteiten die in het projectboek te vinden zijn.

Je kan dit materiaal gratis en volledig downloaden vanop onze website . (↓ gratis download): http://www.cteno.be/?idMenu=121&id_materiaal=406

6.4 Lesmaterialen van anderen

Er zijn heel wat bruikbare materialen voor nieuwkomers op de markt. [Documentatiecentra Atlas Antwerpen en Turnhout](#) beschikken over een zeer uitgebreide collectie die je kan inkijken en uitlenen. Ook op een aantal andere plaatsen in Vlaanderen kan je een aantal van deze materialen inkijken en/of uitlenen. Zie hiervoor het puntje 'Nuttige adressen'.

7. ANDERE MATERIALEN OM IN DE LES TE GEBRUIKEN

Ook boeken of ICT zijn middelen die je kan aanwenden om de taalvaardigheid van de nieuwkomers te verhogen.

- **Prentenboeken**

Voor nieuwkomers hebben prentenboeken het voordeel dat ze er in de prenten heel wat visuele informatie zit die het verhaal ondersteunt. Er bestaat een zeer grote variatie aan prentenboeken. Selecteer voor de beginperiode boeken waarin de prenten voor zich spreken.

Ook verhalen zonder tekst (zoals *Monkie*, *De Paraplu*, *De sneeuwman*, *De vrolijke vier seizoenen*) kunnen geschikt zijn. Dergelijke verhalen lenen zich er ook toe om door ouders te laten voorlezen en dit op te nemen met een digitale recorder of smartphone. Nieuwkomers kunnen dan de versie in de eigen taal vergelijken met het verhaal dat jij in het Nederlands vertelt en zo heel wat taal oppikken. Of ze kunnen ze ook 'voorlezen' aan een ander kind. Uiteraard kan je ze ook zelf voorlezen.

Verder zijn er veel goede prentenboeken met tekst. Let er vooral in het begin op dat je het verhaal uit de prenten kan afleiden zonder de tekst te lezen.

- **Meertalige prentenboeken**

Dit zijn boeken met zowel een Nederlandse als een anderstalige versie van het verhaal. Soms bestaat er ook een geluidsopname met de anderstalige versie. Zo kan het kind het verhaal eerst in de eigen taal beluisteren, voor je het in het Nederlands vertelt.

Een aantal voorbeelden van meertalige prentenboeken:

[Nik Nak](#): een reeks tweetalige prentenboeken in zeer veel verschillende talen.

[Maankinderen](#): driedelige verhalenbundel in het Nederlands en het Turks.

- Tweetalige kinderboeken, steeds in combinatie met het Engels:
<http://www.milet.com/> of <http://uk.mantralingua.com/language>
of <http://www.little-linguist.co.uk>.
- Kinderboeken in verschillende versies: Nederlands, Duits, Turks, Arabisch en Papiamento: op <http://www.extern.nl/kinderboeken/index.php>

- Digitale prentenboeken in verschillende versies: Nederlands, Duits, Engels, Frans en Spaans: <http://www.piccolopicturebooks.com>
- Kinderboeken in het Nederlands en Chinees: <http://www.zaiton.nl/boeken/kinderboeken>

- **Boeken voor kinderen in de eigen taal**

Als kinderen thuis boeken hebben in hun eigen taal, kan je hen die laten meebrengen naar de klas om aan de andere kinderen te tonen. Je kan hen ook laten vertellen wat er in het boek staat. In de bibliotheek zijn er soms ook anderstalige kinderboeken aanwezig. Leen er eventueel zelf een paar uit of wijs de nieuwkomers erop bij een bibliotheekbezoek met de hele klas.

Je kan ook een pakket anderstalige boeken aankopen bij [O Mundo](#) van Iedereen Leest (Stichting Lezen). Op hun website kan je ook de kinderen gratis laten luisteren naar boeken die voorgelezen worden in een andere taal en kan je veel lestips vinden.

- **Levende boeken**

Er bestaan cd-roms, dvd's en filmpjes op YouTube waarbij verhalen worden voorgelezen terwijl de prenten verschijnen. Soms zit er ook wat animatie bij en is er gelegenheid om spelletjes te spelen. Levende boeken hebben als voordeel dat de kinderen de verhalen zo vaak kunnen beluisteren als ze willen, en dat ook op hun eigen tempo kunnen doen. Een voorbeeld hiervan zijn de [Fundels](#), interactieve prentenboeken met spelletjes. Je kan als taal bij deze verhalen Nederlands, Frans en Turks kiezen.

- **Gedichten en vingerversjes**

Kies gedichten uit waar niet te veel beeldend taalgebruik inzit. Rijm kan leuk zijn voor anderstalige leerlingen, maar is geen 'must'. Geef de leerlingen vooral de kans om genietend gedichten te lezen of te beluisteren. Met aftelrijmpjes kan je de woorden ondersteunen met gebaren en vaak herhaling bieden zonder dat het onnatuurlijk wordt.

- **Liedjes**

Liedjes zijn leuk om aan te leren en bieden vanzelf de kans tot veel herhaling. Op <http://www.kinderliedjesboek.nl/> kan je mooie kinderliedjes laten beluisteren. Er

horen ook mooie prentenboekjes bij die de betekenis van de tekst duidelijk maken. Kies liedjes uit die niet te kinderachtig zijn en woordenschat bevatten die nuttig is voor nieuwkomers, bijvoorbeeld 'Hoofd, schouders, knie en teen'. Ook andere Nederlandstalige liedjes voor oudere kinderen kunnen een leuke manier zijn om taal te leren, maar wees kieskeurig als het de tekst betreft: best niet te moeilijk en met woordenschat die de kinderen op school nodig hebben.

- **Gezelschapsspelletjes**

Sommige gezelschapsspelletjes kan je gebruiken om taal uit te lokken en te oefenen. Bijvoorbeeld eenvoudige 'Wie is het', memory's, lottospelletjes, ... Let op dat de taal die moet gebruikt worden de taal is die de kinderen nodig hebben om in de klas beter te functioneren.

- **Boris en Binti- filmpjes**

Je kan je anderstalige kleuters laten kijken naar de afleveringen van Boris en Binti. De dvd's van deze reeks zijn op dit ogenblik in de handel verkrijgbaar. Er staan ook een paar afleveringen online op de site van de VRT (<http://www.ketnet.be/kijken/boris-en-binti>). Boris en Binti is een tekenfilmreeks over twee multiculturele kleuters en de kleine alledaagse dingen die ze meemaken bij hun thuis en in de buurt. Er wordt een taal gebruikt die eenvoudig te begrijpen is: eenvoudige zinnen, tegenwoordige tijd, ondersteuning door de beelden en veel herhaling.

8. ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS IN HET KLEUTERONDERWIJS EVALUEREN?

De meeste instrumenten die ontwikkeld zijn voor het evalueren van de taalvaardigheid van kleuters zijn niet bedoeld om te worden gebruikt voor anderstalige nieuwkomers. Het heeft namelijk weinig zin om in kaart te brengen wat een nieuwkomer allemaal nog niet kan in het Nederlands. Belangrijker in het geval van anderstalige nieuwkomers in het kleuteronderwijs, o.a. wanneer zich de vraag stelt of ze klaar zijn om naar het eerste leerjaar te gaan, is de vraag of ze vooruitgang maken én of ze over een voldoende basis beschikken om te functioneren in een volgende klas of andere context: begrijpen ze wat er van hen verwacht wordt? Kunnen ze hun vragen en bedoelingen kenbaar maken ten opzichte van andere kinderen en de leerkracht? Durven ze hulp vragen? Kunnen ze, mits extra aandacht en ondersteuning, meedraaien in het klasgebeuren?

Dat het taalleren zelf nog heel wat tijd zal kosten is normaal en ook in de lagere school kan daarvoor de nodige ondersteuning geboden worden. Vandaar dat het beter is om breder naar de ontwikkeling van de anderstalige kleuters te kijken dan louter naar hun taalvaardigheidsniveau. Zo kun je verschillende competenties en talenten van de kleuters in kaart brengen, bv. de kleuter fleurt op als we in de natuur spelen of de kleuter kan erg goed samenspelen met haar klasgenootjes. Dat maakt het beeld over de nieuwkomers niet alleen veel positiever, het geeft leerkrachten ook handige informatie over de kleuters voor het invullen van het onderwijs en het zorgt ervoor dat leerkrachten hoge verwachtingen kunnen blijven koesteren tegenover hun jonge nieuwkomers.

De vooruitgang van anderstalige kleuters kan je in kaart brengen door hen goed te observeren en breed te kijken naar hoe zij functioneren in de kleuterklas, op talig vlak, maar vooral wat de andere aspecten van hun ontwikkeling betreft.

Instrumenten die je bij dit breed evalueren kan gebruiken zijn:

- Observatielijst taalvaardigheid op basis van het *Referentiekader vroege tweede taalverwerving* (Van den Branden, Den Haag, 2001). Dit referentiekader werd mee ontwikkeld door het CTO in opdracht van de Taalunie.

<http://taalunieversum.org/publicaties/referentiekader-vroege-tweedetaalverwerving>

De observatielijst vind je op de website van het CTO:

http://cteno.be/downloads/observatielijst_taalvaardigheid_met_invulblad.pdf

- Anderstalige Nieuwkomers Basisonderwijs. Competenties in kaart brengen. (Ontwikkeld door Steunpunt GOK)

Info: <http://www.anderstaligenieuwkomers.be/doelen/sleutelcompetenties>

Observatielijst:

http://www.anderstaligenieuwkomers.be/downloads/competenties_bao.pdf

- De Talentenarchipel. (Ontwikkeld door het LOP Basisonderwijs Aarschot)

Info: <http://www.talentenarchipel.be/>

Materiaal beschikbaar op: <http://www.talentenarchipel.be/materialenbank/>

9. PUBLICATIES VAN HET CTO OVER NIEUWKOMERS

Onderstaande publicaties richten zich op het basis- (en secundair) onderwijs, niet specifiek op het kleuteronderwijs. Ze bevatten wel interessante achtergrondinformatie.

Algemeen

- Veel info is te vinden op onze website over nieuwkomers:
www.anderstaligenieuwkomers.be
- Ramaut, G. (2002). *Werken aan taalvaardigheid met anderstalige nieuwkomers: in de onthaalklas en de reguliere klas*. (In: *Praktijkids voor de basisschool. Rubriek Leerlingen - Zorgverbreding*). Diegem: Kluwer Onderwijs, 23-64.

Onthaalonderwijs

- Berben, M. (2012). [*In de onthaalklas van juf Béatrice...*](#). In: *Nieuwsbrief Taal & Onderwijs* 10, Leuven: CTO.
- Collijs, K. (2002). *Bananen in je oren: van papier naar praktijk*. In: *School- en klaspraktijk* 44/176, 16-20.

Nieuwkomers in de reguliere klas

- Sterckx, M. (1999). *Anderstalige nieuwkomers uit het basisonderwijs in de reguliere klas. Het creëren van krachtige taalleeromgevingen*. In: Rymenans, R. en H. De Jonghe (Red.), *Het Schoolvak Nederlands. Verslag van de twaalfde conferentie*. Antwerpen, 13 en 14 november 1998. Beigem: Stichting Conferenties Het Schoolvak Nederlands, 372-380.
- Sterckx, M. (2002). *Kun jij ademen door je oren? Of hoe op een motiverende manier aan Nederlandse taalvaardigheid werken met anderstalige nieuwkomers*. In: *School- en klaspraktijk* 44/176, 6-15.

10. PUBLICATIES VAN ANDEREN OVER NIEUWKOMERS

[Het Groeiboek Anderstalige Nieuwkomers van Onderwijscentrum Brussel](#)

Dit is een zeer interessante bundel informatie en tips die je zullen helpen om een goede opvang voor nieuwkomers te organiseren. Je vindt er ook voorbeelden van een intakeformulier, beschrijvingen van lesmaterialen van andere uitgeverijen... en nog veel meer.

(gratis download)

Op de website van Klasse:

- [Gezocht: school voor 2 vluchtelingen](#) (22 oktober 2015)
- [De school als veilige haven voor vluchtelingen](#) (20 mei 2015)

Andere publicaties

- [Draaiboek vluchtelingenkinderen bij ons op school](#), KPC Groep, 's-Hertogenbosch, 2015. (gratis download)

11. SOCIALE MEDIA

- [Facebookpagina Centrum voor Taal en Onderwijs](#)
Volg de berichten over nieuwe vormingen, materialen en onderzoeken van het Centrum voor Taal en Onderwijs op de voet.

12. NUTTIGE ADRESSEN

Vragen over de omzendbrief

- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, Hendrik Consciencegebouw, Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel, marieke.smeyers@ond.vlaanderen.be

Vragen over taalvaardigheidsonderwijs en bestellen van materiaal CTO

- [Centrum voor Taal en Onderwijs](#), Blijde Inkomststraat 7- bus 3319, 3000 Leuven, tel: 016.32.53.67, fax: 016.32.53.60, <http://www.cteno.be>, info@cteno.be.
- Voor specifieke vragen over nieuwkomers: tel: 016.32.53.58, info@cteno.be.

Vragen over omgaan met diversiteit

- Steunpunt Diversiteit en Leren, Sint-Pietersnieuwstraat 49, 9000 Gent tel: 09.264.70.38 (administratie), fax: 09.264.70.49, <http://www.diversiteitenleren.be/nl/home>, info@diversiteitenleren.be

Vragen over ervaringsgericht onderwijs

- Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs, Schapenstraat 34, 3000 Leuven, Tel. 016.32. 57.40, fax: 016.32. 57.91, <https://vorming.cego.be/>, cego@ppw.kuleuven.be

Vragen over traumaverwerking en ernstige emotionele problemen

- Contacteer in eerste instantie het CLB: <http://www.ond.vlaanderen.be/clb/>
- Voor hulp en vragen kan je ook terecht bij de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg: <https://www.zorg-en-gezondheid.be/nieuws/uniforme-tarieven-voor-centra-geestelijke-gezondheidszorg/>
- Stichting Pharos, Steunpunt Gezondheidszorg Vluchtelingen, Postbus 13318, NL-3507 LH Utrecht, tel. 030.234.98.00, <http://www.pharos.nl/> , e-mail: advieslijn@pharos.nl

Gratis bekijken en uitleenen van lesmaterialen

- Provinciaal Documentatiecentrum Atlas in Antwerpen, Carnotstraat 110, 2060 Antwerpen, tel. 03 338 71 60, docatlas@provincieantwerpen.be.

- Provinciaal Documentatiecentrum Atlas in Turnhout, Grote Markt 44, 2300 Turnhout, tel. 014.72.40.20, docatlasturnhout@provincieantwerpen.be.
- [Onderwijsbibliotheek](#) [Onderwijscentrum](#) [Brussel](#), Marcqstraat 16-18 1000 Brussel
- [Provinciaal Educatieve Collectie](#), Katholieke Universiteit Leuven, Bibliotheek faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Van den Heuvel Instituut, Dekenstraat 2, 3000 Leuven, Tel. 016-32 60 09, pec@vlaamsbrabant.be
- [Provincie Limburg Educatief Centrum](#)
Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt , tel: 011.23.82.44 ,

educatiefcentrum@limburg.be

Tolken

- Tolk- en vertaaldiensten van het Agentschap voor integratie en inburgering
 - Ba-bel, Vlaamse Tolkentelefoon vzw, tel. 02.208.06.11, <http://www.vlaamsetolkentelefoon.be/>, info@vlaamsetolkentelefoon.be
 - [Sociaal Tolk- en vertaaldiensten voor de verschillende Vlaamse provincies](#)

Ben je klasleerkracht, zorgleerkracht of -coördinator of directeur in een kleuterschool? De kans is groot dat je op een dag te maken krijgt met een leerling die geen woord Nederlands begrijpt of spreekt.

In deze brochure vind je, naast achtergrond over taalverwerving, ook echt ‘hands-on’ informatie met didactische tips en links naar (actuele) materialen om de taalvaardigheid van deze anderstalige nieuwkomers te helpen ontwikkelen.